

ORIS PRIZADEVANJ ZA VPELJAVO PODJETNOSTI V SLOVENSKE SREDNJE ŠOLE

Outline of Efforts towards Introducing Entrepreneurship into Slovenian Secondary Schools

IZVLEČEK

V članku je orisana zgodovina prizadevanj za vpeljevanje podjetnosti na ravni srednjih šol. Aktivnosti v ta namen so se začele v devetdesetih letih 20. stoletja in se kasneje intenzivirale. V podporo temu je leta 2016 v okviru Evropske komisije nastal okvir podjetnostne kompetence (EntreComp), ki je tako opredelil vsebino ene izmed 8 ključnih kompetenc vseživljenjskega učenja. V drugem delu prispevka sta kratko opisana okvir podjetnostne kompetence in projekt vpeljevanja podjetnosti v gimnazije PODVIG (2018-2022). Izpostavljeni so nekatere možnosti in načini, s katerimi gimnazije razvijajo podjetnostne kompetence.

Ključne besede: podjetnostne kompetence, šolski kurikulum, gimnazije

ABSTRACT

The article outlines the history of efforts towards introducing entrepreneurship at the level of secondary schools. Activities to that end were begun in the 1990s and later intensified. To support this, the Entrepreneurship Competence Framework (EntreComp) was created under the European Commission in 2016, which defined the contents of one of the 8 key competences of lifelong learning. The second part of the paper briefly describes the Entrepreneurship Competence Framework and the project of introducing entrepreneurship into grammar schools. It highlights certain possibilities and the methods with which grammar schools are developing entrepreneurship competences.

Keywords: entrepreneurship competences, school curriculum, grammar schools

UVOD IN TEORETIČNA IZHODIŠČA

Razmišljanja, kako v šole pripeljati podjetnost, imajo dolgo zgodovino. Pri tem so se menjali tako koncepti kot načini vpeljevanja podjetnosti v šole. Če izpustimo teoretična izhodišča in koncept podjetnosti (v šolah), potem moramo omeniti zlasti nekatere projekte (YouthStart, razvijanje podjetnosti v srednjih strokovnih šolah in gimnazijah v letih 1994–1998 ipd.), ki so v slovenske šole vstopili neposredno (projektno) in brez širšega koncepta oz. umestitve v šolsko področje. Oba projekta sta na šolah sprožila živahno dogajanje, prvi zlasti s preizkušanjem že nastalih načinov, drugi pa bolj kot iskanje novih pristopov, čeprav so nosilci projekta (ZRSŠ in Univerza v Durhamu) izhodišče, ki se je skrivalo v izrazu podjetnostno učenje in poučevanje, prevzeli od strokovnjakov angleške oz. britanske univerze. Osredotočili so se na podjetnostno učenje in poučevanje, ki je bilo opredeljeno kot vrsta projektnega učenja. V okviru teh prizadevanj je Zavod RS za šolstvo leta 1995 izdal Priročnik za učitelje podjetništva v poklicnih in strokovnih izobraževalnih programih. Priročnik je v sodelovanju s Poslovno šolo Univerze Durham in ob sofinanciranju angleškega sklada Know How Fund napisala skupina slovenskih

učiteljev, ki so se v dveh predhodnih letih izobraževali v Sloveniji in Angliji ter prevedli in priredili gradiva angleških partnerjev. Oprli so se na izkušnje spopada s krizo v severni Angliji, kjer so v kratkem času zaprli ladjedelnice, rudnike in s tem povezano težko industrijo. Iz nezavidljivega položaja so se rešili z drobnim podjetništvom (Small Business), za katerega pa so morali, skladno z nacionalnim kurikulumom, načrtno razvijati podjetnostne lastnosti učencev (in učiteljev).

Opogumljeni z dobrim sprejemom priročnika in vzporednih usposabljanj so na ZRSŠ z istimi partnerji zasnovali podoben razvojnoraziskovalni projekt z namenom razvijanja podjetnostnih spretnosti in lastnosti tudi pri splošnoizobraževalnih predmetih (1996–1998). Dvajset gimnazijskih učiteljev se je udeležilo večdnednega usposabljanja o podjetnostnem poučevanju in učenju, nato pa so skupaj z dijaki izpeljali projekte v svojih razredih.

V večdnednih delavnicah so sodelujoči napisali priročnike Podjetno v svet ... (... angleščine, geografije, matematike, naravoslovja, zgodovine), ki so izšli leta 1998 v zbirki Modeli poučevanja in učenja, in se usposobili za vodenje serije usposabljanj, ki se jih je udeležilo okoli 400 srednješolskih

učiteljev. Vsi udeleženci usposabljanj, ki so potekala v dveh delih, so morali v vmesnem času pripraviti in izpeljati podjetnostno usmerjen projekt pri pouku svojih predmetov. Nato se nekaj časa, vsaj na področju splošnega srednješolskega izobraževanja, o podjetnosti ni toliko govorilo, delno zaradi ukvarjanja z maturo, delno pa zaradi preusmeritve pozornosti na strokovno in poklicno izobraževanje. Tako so v naslednjih letih na Centru RS za poklicno izobraževanje v sodelovanju z Durhamsko univerzo nastali projekt *Podjetno v svet podjetništva*, priročnik *Podjetno v svet poklicnega izobraževanja* (2000), priročnik za učitelje *Razumevanje podjetnega načina življenja* (2006) in vodnik za učitelje *Uvajanje podjetništva v programe SPI in SSI* (2007). V tem času je podjetnost vstopala v gimnazije skozi stranska vrata skozi projekte Youth Start, Junior Achievement, v okviru obveznih izbirnih vsebin, ki so jih poleg usposobljenih gimnazijskih mentorjev izvajali zunanji izvajalci (Gea College, Sun iz Gornje Radgone, Institut Jožef Stefan, Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije, ljudske univerze in številni drugi podjetni posamezniki, podjetja in institucije). Vzporedno so nastale strokovne gimnazije, predvsem ekonomska, ki izvajajo enak predmetnik kot splošna gimnazija, le brez fizike in filozofije, a s poukom podjetništva, ekonomije in poslovanja.

Nato pa je prišel znak iz Evropske unije, kjer imajo prizadevanja za razvoj podjetnosti in njenega vključevanja v izobraževalne sisteme že dolgo zgodovino. Po programu za nova znanja in spretnosti za Evropo (Sporočilo komisije evropskemu parlamentu ..., 2016) lahko ugotovimo, da je razvijanje podjetnostnih/podjetniških sposobnosti evropskih državljanov in organizacij že več let eden glavnih ciljev politike EU. Vedno večje je zavedanje, da se je podjetnostnih spretnosti, znanja in odnosov možno naučiti ter da vodijo k splošno razširjenemu razvoju podjetniškega/podjetnostnega razmišljanja in kulture, kar koristi posameznikom in družbi kot celoti. Tako se je Evropska komisija najprej sklicevala na pomen izobraževanja za podjetništvo v letu 2003 v Evropski zeleni knjigi o podjetništvu v Evropi. Nato je do leta 2006 opredelila „kompetenco samoiniciativnosti in podjetnosti“ kot eno od osmih ključnih kompetenc, ki so potrebne za vse člane družbe znanja. Akt za mala podjetja iz leta 2008 za Evropo, Sporočilo o ponovnem izobraževanju (Communication on Rethinking Education) iz leta 2012, Akcijski načrt za podjetništvo iz leta 2013 in Program za nova znanja in spretnosti iz leta 2016 za Evropo so ohranili potrebo po spodbujanju podjetniške izobrazbe in podjetniškega učenja. To je privedlo do številnih pobud po vsej Evropi, a kljub več kot desetletju po priporočilu iz leta 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje še vedno ni soglasja o tem, kateri so značilni elementi podjetnosti kot kompetence. Korak naprej v skupnem razumevanju podjetnostne kompetence je naredilo Skupno raziskovalno središče v okviru Evropske komisije, ki je v imenu Generalnega direktorata za zaposlovanje, socialne zadeve in vključevanje razvilo definicijo podjetnosti kot kompetence in referenčni okvir, ki se imenuje Okvir za podjetnostno kompetenco (EntreComp ..., 2016). Tako se pri nas – ob obilici projektov, ki so postali v slovenskem šolstvu bolj pravilo kot izjema v delovanju oziroma načinu posodabljanja poučevanja in vpeljevanja *novih* ali posodabljanju *starih* didaktičnih prijemov – leta 2016 začelo razpravljati o nujnosti vključevanja podjetnostne kompetence v poučevanje in/ali izobraževalni sistem. Celo več, podjetno(stno) razmišljanje in delovanje naj bi prežemalo tudi vodenje in organizacijo učnega procesa na šolah na

vseh ravneh. Začeli smo razmišljati o tem, da ni dovolj, da je podjeten samo dijak, biti morata tudi učitelj in ravnatelj. Seveda je povezava medsebojna; brez podjetnega učitelja, ki podjetno poučuje, ne more biti podjetnega učenca; brez podjetnega vzdušja na šoli pa (verjetno) ne more biti podjetnega učitelja. Pa vendar je dilema, ali to pomeni vpeljevanje podjetništva ali podjetnosti. Ali razlika je, in če je, kakšna je? Dilema namreč izhaja iz angleškega termina *entrepreneurship*, ki ga lahko v slovenščino prevedemo kot podjetništvo ali pa kot podjetnost. Čeprav prevod v druge jezike bolj kaže na podjetništvo kot pa na podjetnost, smo termin v Sloveniji razumeli širše, ne samo v smislu ekonomije, pač pa v širšem smislu podjetnosti. Povezali smo ga z izbranimi človekovimi lastnostmi, ki omogočajo podjetno obnašanje in vključujejo podjetnostne veščine oz. kompetence. Torej je šlo za zmedo zaradi pojmov le navidezno – ključno je bilo razumevanje konteksta. Podjetnost je (kakor koli) ena izmed 8 splošnih veščin vseživljenjskega učenja, ki jih je opredelila in zapisala Evropska komisija (Priporočilo Evropskega parlamenta in Sveta ..., 2006; Priporočilo Sveta z dne 22. maja 2018 ..., 2018).

Predpostavimo lahko, da evropski referenčni okvir podjetnostne kompetence (EntreComp) izhaja s področja ekonomije oz. kapitala, a hkrati lahko upravičeno trdimo, da je njegov namen širši. Poudarek ni samo na ekonomiji in ustvarjanju dobička, ampak tudi ustvarjanje socialnih in kulturnih storitev, torej neke vrste približevanje socialnemu podjetništvu in morda tudi t. i. ekonomiji delitve. Kakor koli, definicija se glasi: *Podjetništvo je, ko ukrepate glede na priložnosti in zamisli ter jih spremenite v vrednost za druge. Vrednost, ki jo ustvarite, je lahko finančna, kulturna ali družbena.* (EntreComp ..., 2016)

V tej smeri potekajo tudi prizadevanja za vključevanje podjetnostnih kompetenc ali kratko podjetnosti v šole v Sloveniji. Gre za projekt POGUM v osnovni šoli, o katerem avtorji tudi pišejo v tej številki revije, in PODVIG na gimnazijah, ki sta financirana iz evropskega socialnega sklada. Če se omejimo na projekt PODVIG, so se aktivnosti sprva nanašale na spoznavanje okvira ENTRECOMP, ki smo ga v okviru projekta na ZRSŠ prevedli v slovenščino (Polšak, 2019). S tem smo dobili enoten vsebinski dokument za projekt tako na ravni osnovne šole kot gimnazije. Nadaljevanje aktivnosti je bilo usmerjeno na ozaveščanje, razvijanje oz. nadgrajevanje obstoječih načinov vključevanja podjetnostnih kompetenc v pouk, pri čemer skušamo dati na vidno mesto tudi sodelovanje gimnazij z zunanjim okoljem. V ta namen govorimo pri projektu PODVIG o zunanjih partnerjih ali mentorjih. Ob tem je treba še poudariti, da oba prej omenjena projekta podjetnosti ne razumeta kot »pripravljalnico za podjetništvo« in poudarjata razumevanje podjetnosti kot lastnosti ljudi. Zasnovana sta tako, da sledita zapisu v izhodiščnih dokumentih o konceptualizaciji podjetnosti v projektih POGUM in PODVIG, s čimer omogočata naslavljanje aktualnih lokalnih in globalnih družbenih izzivov (Izhodišča konceptualizacije podjetnosti (v Sloveniji), cit.):

- »... učencev, učenk, družin, lokalnih skupnosti in družbe v celoti, tako da se bo povečala pozornost edukacije oblikovanju sposobnosti za problemski pristop k učenju, kritično mišljenje, sposobnosti reflektiranega dela v skupini in samorefleksijo, sposobnosti načrtovati lastno življenjsko pot in pri njej vztrajati ter jo reflektirano zamikati, sposobnosti kombinirati skrb zase s skrbjo za druge in za okolje – zlasti ob zavedanju o soodvisnosti

človeške družbe in narave tako na lokalni kot globalni ravni;

- ob tem naj šola krepí še sposobnosti samoomejitve, toleranco, iniciativnost in proaktivnost ipd.«

OKVIR PROJEKTA

V tem prispevku ne moremo zahajati v podrobnosti Evropskega okvira podjetnosti (EntreComp ..., 2016; EntreComp into Action, 2018). Ključno vsebino s tremi področji in 15 kompetencami podjetnosti prikazuje Slika 1.

► Slika 1: Tri področja in 15 podjetnostnih kompetenc okvira EntreComp v slovenskem prevodu

Gotovo je omenjeni okvir osnova za razmišljanje in delovanje v smeri usposabljanja različnih učečih se oseb za podjetnostno kompetenco. Ker je skupen za EU in za različne ciljne skupine ljudi, je prilagodljiv – lahko za prilagodimo za različne namene, hkrati pa ustvarja skupno razumevanje, kaj naj bi podjetnost bila.

V okviru je poseben poudarek udejanjanju zamisli (področje K dejanjem). Priiložnosti za udejanjanje zamisli prepozna na več načinov – kot biti podjeten/podjetnik v kakršni koli situaciji: od šolskega kurikula do inovacij na delovnem mestu, od pobud v skupnosti do uporabnega učenja na univerzi. In še celo več, v okviru EntreCompa je podjetnostna kompetenca tako individualna kot kolektivna zmožnost (EntreComp ..., 2016: 13, EntreComp into Action, 2018), kar močno nakazuje pomen timskega dela.

Tudi v nadaljevanju omenjena publikacija ne ločuje podjetnosti med akademsko (šolsko) in podjetniško sfero, saj širi pojmovanje kompetence na splošno raven, torej na raven človeka in njegovih veščin. Prav tako so veščine, ki jih okvir EntreComp opredeljuje, splošne in uporabne v različnih okoliščinah, česar smo se že dotaknili.

Okvir opredeljuje tudi dve pomembni načeli. Prvo je, da je 15 kompetenc enakovrednih. To pomeni, da v okviru EntreComp ni ključne kompetence, ampak so vse enako pomembne. Kompetence so oštevilčene zaradi lažjega pregleda, zato tudi vrstni red ne vpliva na njihovo po-

membnost. Učna dejavnost lahko zajema le eno kompetenco ali pa vključuje vseh petnajstih. Drugo načelo poudarja prilagodljivost okvira, kar pomeni, da sta izbor in število kompetenc, ki jih želimo razvijati, odvisna od tega, kje jih želimo razvijati in kako. Za kakšen poseben proces podjetnostnega učenja ali pridobivanja izkušenj bomo pač izbrali namenu ustrezne kompetence.

Avtorji okvira Entrecomp navajajo, da je lahko orodje uporabno za doseg več ciljev. Ti so:

- vzbuditi zanimanje za podjetnost in navdihniti delovanje (ukrepanje, akcijo),
- ustvarjanje vrednosti z uporabo okvira v različnih situacijah,
- oceniti ravni razvitosti podjetnostne kompetence,
- udejanjiti podjetne zamisli in projekte,
- prepoznati veščine podjetnosti.

Okvir EntreComp ima kompetence razdeljene na osem ravni (Preglednica 1). Zanimivo je, da niso zapisane po ravneh izobraževanja (npr. ob koncu osnovnošolskega ali srednješolskega izobraževanja). Ker torej ravni niso določene glede na raven izobraževanja (navsezadnje so bile oblikovane za namen vseživljenjskega učenja), je treba vedno znova ugotoviti obstoječo razvitost neke kompetence in si nato zadati cilj, do katere ravni jo želimo razvijati.

Pri tem so nižje ravni razvitosti kompetence zapisane tako, da predvidevajo njihovo uresničevanje ob pomoči drugih (npr. učitelja, mentorja), nato pa se samostojnost posameznika večja. Nekako od šeste stopnje naprej je predvideno, da posameznik že deluje oz. vpliva na druge ter s tem širi svoje zamisli in dejavnosti. To nakazujejo tudi načela (npr. vzpostavljanje neodvisnosti in opisniki za posamezne ravni (Preglednica 1).

CILJI PROJEKTA

Ključni (razpisni) cilj projekta Krepitev kompetence podjetnosti in spodbujanje prožnega prehajanja med izobraževanjem in okoljem v gimnazijah ali kratko PODVIG (Javni razpis, 2017) je razviti in preizkusiti model celostnega razvoja podjetnostne kompetence pri dijakih s poudarkom na medpredmetnem povezovanju in sodelovanju z lokalnim okoljem in širšo skupnostjo. Cilj lahko razdelimo na raven gimnazije in raven dijaka oz. strokovnega delavca – učitelja. V tem smislu to pomeni:

- razvoj, preizkušanje, implementacija, spremljanje in evalviranje celovitega modela podjetnosti v gimnazijah, ki bo usmerjeno v odprto in prožno prehajanje med gimnazijo in okoljem ter
- opolnomočenje dijakov in strokovnih delavcev v gimnazijah s kompetenco podjetnosti.

Z vidika strokovnih delavcev to pomeni:

- razvoj didaktičnih pristopov in strategij, podpornega okolja in pripravo vsebinskih okvirov in podlag za model ter razvoj samega modela v skladu z Evropskim referenčnim okvirom za spodbujanje podjetnosti (EntreComp);
- opolnomočenje strokovnih delavcev v izobraževanju s kompetenco podjetnosti;
- razvoj didaktičnih pristopov za vključevanje kompetence podjetnosti v gimnazijski kurikulum.

► Preglednica 1: Ravni usposobljenosti za podjetnostno delovanje

Osnovna raven		Vmesna raven		Višja raven		Strokovna raven	
Zanašanje na pomoč drugih		Vzpostavljanje neodvisnosti		Prevzemanje odgovornosti		Sprožanje pretvorbe, inovacije in rasti	
Pod neposrednim nadzorom.	Z zmanjšano podporo drugih, z nekaj samostojnosti in skupaj z vrstniki.	Samostojno in skupaj z vrstniki.	Prevzemanje in deljenje nekaterih odgovornosti.	Z nekaj vodenja in skupaj z drugimi.	Prevzemanje odgovornosti za sprejemanje odločitev in sodelovanje z drugimi.	Prevzemanje odgovornosti za prispevanje h kompleksnim dosežkom na nekem področju.	Bistven prispevek k razvoju nekega področja.
Odkrivajte	Raziskujte	Poizkušajte	Drznite si	Izboljšajte	Okrepite	Širite	Preoblikujte
1	2	3	4	5	6	7	8
Prva raven se v glavnem osredotoča na odkrivanje lastnih vrlin, potenciala, zanimanj in želja. Prav tako se osredotoča na spoznavanje različnih vrst problemov in potreb, ki jih je mogoče ustvarjalno reševati in na razvijanje posameznih veščin in nazorov.	Druga raven se osredotoča na raziskovanje različnih pristopov k problemom s poudarkom na raznolikosti in razvoju socialnih veščin in stališč.	Tretja raven se osredotoča na kritično razmišljanje in eksperimentiranje z ustvarjanjem vrednosti, na primer s praktičnimi podjetniškimi izkušnjami.	Četrta raven se osredotoča na spreminjanje zamisli v dejanja v resničnem življenju in na sprejemanje odgovornosti za to.	Peta raven se osredotoča na izboljšanje lastnih spretnosti pretvarjanja zamisli v dejanja, na prevzemanje vedno večje odgovornosti za ustvarjanje vrednosti in na grajenje znanja o podjetnosti.	Šesta raven se osredotoča na sodelovanje z drugimi, na uporabo lastnega znanja za ustvarjanje vrednosti in na spopadanje z vse bolj kompleksnimi izzivi.	Sedma raven se osredotoča na kompetence, ki so potrebne za spopadanje s kompleksnimi izzivi, in na obvladovanje nenehno spreminjajočega se okolja z visoko stopnjo negotovosti.	Osmi raven se osredotoča na nastajajoče izzive z razvijanjem novega znanja preko raziskav in razvoja ter z razvijanjem inovacijskih zmožnosti, da bi dosegli odličnost in preoblikovali način dela.

Vir: Splet 4.

Za dijake so cilji še konkretni:

- izvedba konkretnih projektov dijakov, ki temeljijo na načelih podjetnosti in rezultirajo v storitev ali produkt v okviru gimnazije;
- opolnomočenje dijakov s kompetenco podjetnosti, kar vključuje omogočanje praktične izkušnje preizkušanja ustvarjalnih in inovativnih rešitev v realnem okolju gimnazije;
- izvedba evalvacije kompetence podjetnosti pri dijakih;
- spodbujanje in celovito promocijo kompetence podjetnosti med dijaki in v okviru gimnazije.

Ciljne skupine javnega razpisa so torej dijaki in strokovni delavci gimnazij, dodatna zahteva oz. ključni pričakovani rezultat pa je bil, da se v projekt vključi in kasneje model spodbujanja podjetnosti implementira vsaj 70 gimnazij.

Skladno z razpisom se je v projekt tako vključilo 28 razvojnih gimnazij, 27 implementacijskih gimnazij A, ki so bile zaradi nekaterih okoliščin v projekt vključene praktično enako kot razvojne gimnazije, in 15 implementacijskih gimnazij B, ki so z aktivnostmi začele dve leti po začetku projekta. Projekt vodi ZRSŠ s sodelovanjem še sedmih konzorcijskih partnerjev (Institut Jožef Stefan, Šola za ravnatelje, Društvo Humanitas - Center za globalno učenje

in sodelovanje, Zveza prijateljev mladine Slovenije, Zavod za kulturo, umetnost in izobraževanje Kersnikova, Fakulteta za naravoslovje in matematiko Univerze v Mariboru, Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem).

Projekt predvideva številne aktivnosti, ki jih lahko združimo v naslednje sklope:

- analiza stanja in pregled različnih pristopov in modelov spodbujanja kompetence podjetnosti;
- celovito načrtovanje, razvijanje in implementacija modela, v okviru katerega se predvideva izbor, preizkus in povezovanje ter nadgradnja pilotnih iniciativ, novih pedagoških strategij, pristopov oz. praks v okviru operacije;
- celovita vzpostavitev podpornega okolja za razvojne in implementacijske gimnazije;
- celovito načrtovanje implementacije modela in izvedba projektov dijakov;
- načrt in izvedba spremljave in evalvacije kompetence podjetnosti v okviru modela ter
- promocija kompetence podjetnosti v okviru modela in širšem okolju.

Ker gre za razvojni projekt, smo pri njegovem načrtovanju in izvajanju uporabili raziskovalno-analitični pristop

Vključevanje podjetnosti v pouk

Kaj želimo vpeljati?

Zakaj?

Kako?

Kako bomo vedeli, da smo na pravi poti, kako, da smo dosegli cilj?

Kaj s tem pridobijo dijaki?

► Slika 2: Splošni pristop k razvijanju podjetnosti v gimnazijah v okviru projekta PODVIG

(Slika 2), kjer smo želeli najprej spoznati izhodiščno stanje in na teh ugotovitvah razvijati pristope za nadaljnje razvijanje podjetnostnih kompetenc in jih širiti tudi z novimi oblikami oz. načini.

PRAKSA

Načini razvijanja podjetnosti v gimnazijah so različni – to kažejo tudi zbrana gradiva, ki so na voljo v spletni učilnici (PRO – Podjetnost v gimnaziji) in gradiva pri vodji projekta (ZRSŠ, 2020, interno gradivo). Gre za primere razvojnih in implementacijskih gimnazij A, ki so dve leti (šol. l. 2018/2019 in 2019/2020) razvijale in udeleževale načine, kako podjetnostne kompetence vključevati v pouk. Učne situacije kažejo, da so gimnazije podjetnostne kompetence vključevale tako, da so bile nanje posebej pozorne pri predmetnem pouku, medpredmetnih vsebinah oz. povezovanju, pri obveznih in izbirnih predmetih, ki so lahko že v osnovi povezani s podjetnostjo in/ali podjetništvom (npr. v programu ekonomske gimnazije), prav tako pa so jih v veliki meri vključevali pri raznih projektih, ki so zajemali zelo različna področja (od temeljitega raziskovanja kemijskih ali bioloških problemov do aplikativnih rešitev na področju tehnike in tehnologije) (Slika 3). Zlasti pri slednjih načrti šol kažejo, da gre za celostno in/ali celovito vključevanje podjetnostnih kompetenc – od zamisli do realizacije projektov, deloma se to kaže tudi pri »podjetniško« usmerjenih aktivnostih, kjer tu in tam manjka faza realizacije oz. vstopa na trg. Preostali načini (prej omenjeni predmetni ali medpredmetni pristop pri rednem pouku, ki je eden od glavnih ciljev projekta) v glavnem vključujejo razvijanje izbranih, tj. posameznih podjetnostnih kompetenc z zavestno načrtovanimi dejavnostmi za dijake v okviru (izbranih) učnih situacij. V teh primerih dijaki niso razvijali samo znanja in veščin iz vsebinskih – predmetnih ciljev (npr. slovenščine, matematike, fizike, kemije, zgodovine,

geografije itd.), ampak tudi podjetnostne kompetence. Te je možno in smiselno razvijati prek didaktičnih pristopov in ne kot učenje o kompetencah, ampak preko aktivnega vključevanja dijakov v pouk. To pomeni, da je razvijanje podjetnostnih kompetenc v veliki meri odvisno od didaktične izvedbe učnih situacij.

Šole (gimnazije) so se v glavnem lotile načrtovanja učnih situacij tako, da so že ob obstoječih načinih in praksi razmislile, kaj podjetnostnega že obstaja, in to uzavestile, naprednejše šole pa so obstoječo prakso skušale nadgraditi tako, da so pouku dodale cilje in oblike, ki podpirajo razvijanje podjetnostnih kompetenc. Pri tem se je moral do neke mere spremeniti tudi sam pouk oz. didaktična izvedba, sicer prihaja do ponavljanja modelov, ki so obstajali že od prej in v pretežni meri niso bili usmerjeni na zavestno, ampak naključno in/ali priložnostno razvijanje podjetnostnih kompetenc. Delo v prvih dveh letih (2018/2019 in 2019/2020) je

Podjetnostna kompetenca

► Slika 3: Nekateri možni načini razvijanja podjetnostnih kompetenc

bilo torej usmerjeno v to, da se podjetnostne kompetence na ravni šol (gimnazij) razvijajo sistematično in zavestno, ne pa (samo) naključno in ne (dovolj) osmišljeno.

V tretjem letu izvajanja projekta (šol. l. 2020/2021) so bile aktivnosti usmerjene v poglobitev razumevanja okvira podjetnosti po ravneh, še zlasti pa na izziv, kako razvijati kompetence, ki so bile v dosedanjem delu manj prisotne, čeprav niso manj pomembne. Prav tako so šla prizadevanja v smeri, da je treba čim več razmišljati o celostnem pogledu na kompetence in da ni dovolj razvijati izbrane ali posamične kompetence, ampak kar največ z vseh treh področij okvira. Zdi se, da so za to prav lepe priložnosti avtentične naloge, problemski pouk, projektno delo in sorodne dejavnosti, kjer v ospredje stopi splet kompetenc, končni učinek v obliki znanja, veščin ali opredmetenega (konkretnega) izdelka. V tem smislu to ne pomeni, da nismo pozorni na pot, ki vodi do tega – prej nasprotno. Šele učinkovito načrtovanje učnih situacij za dijake omogoča razvijanje prej omenjenih kompetenc, kar enostavno povedano pomeni, da je ključen dejavnik razvijanja podjetnosti oz. kompetenc podjetnosti didaktika oz. način izvedbe dejavnosti za dijake. V to smer so merili tudi v projektu do konca šol. l. 2020/2021 zbrani primeri učnih situacij (spletna učilnica, interno gradivo itd.), ki so vključenim v projekt v tisti fazi služili za razmislek in za ustvarjanje novih učnih situacij, ne pa za njihovo posnemanje ali celo kopiranje. Cilj v projekt vključenih učiteljev je oz. je bil biti kar najbolj podjeten, velja pa, da je vsako stvar mogoče še izboljšati in nadgraditi, saj ustvarjalnost ne pozna meja.

Končni cilj projekta je razviti oz. oblikovati model (Slika 4) razvijanja podjetnostnih kompetenc na ravni gimnazij. To vključuje že zgoraj zapisane pristope, prav tako pa model širi področje razvijanja podjetnostnih kompetenc na okolje, pod katerim razumemo dejavnike, ki lahko podprejo razvijanje podjetnosti neposredno v sodelovanju z učitelji (kultura in umetnost, znanost, gospodarstvo in druga področja), in na dejavnike, ki so s šolo povezani kako drugače (npr. društva in aktivnosti, v katere so vključeni dijaki bolj ali manj zunaj pouka). Celovitejši model bo nastal do konca izvajanja projekta, ki se zaključi 31. avgusta 2022.

► Slika 4: Model razvijanja podjetnostnih kompetenc v gimnazijah

DIJAK – KLJUČNI DEJAVNIK PROJEKTA

Omenili smo že, da je glavni cilj projekta usmerjen v dijaka. Izpostavili bi izziv, da se v projektu s podjetnostno kompetenco opolnomoči čim več dijakov (končni cilj je 7000 dijakov, a kaže, da bo število precej preseženo). Razpis v tej zvezi poudarja konkretne projekte dijakov in/ali praktične izkušnje preizkušnja ustvarjalnih in inovativnih rešitev. Da je to dobro zastavljen cilj, ni dvoma, a zdi se, da gre za precej ambiciozno nalogo – še zlasti pa bi bilo treba enotno razumeti, kaj to sploh pomeni. Projekti so v slovenskih šolah lahko zelo različne aktivnosti, kjer imajo dijaki bolj ali manj aktivno oz. samostojno vlogo, pravih »projektov« pa je razmeroma malo. Je pa tudi tu šolska (gimnazijska) praksa raznolika in odlična. Na marsikateri gimnaziji so dijaki nosilci različnih projektov zasnovanih aktivnosti od zamisli do realizacije oz. izdelka – pa naj gre za odlične raziskovalne naloge posameznikov oz. skupin ali že kar podjetniške zamisli oz. projekte na nekaterih, zlasti pa strokovnih gimnazijah.

V projektu se ne osredotočamo samo na te »projektne« aktivnosti, ampak razumemo podjetnost širše – kot splošne človekove lastnosti, da posameznik lahko izkoristi svoj potencial v kateri koli življenjski situaciji. Zato aktivnosti prepletajo ves gimnazijski kurikulum od obveznih do izbirnih predmetov, projektov aktivnosti do raznih »krožkov« in drugega udejstvovanja dijakov v šoli in tudi zunaj nje. Gre za ugotovitev, da enkratne projektne aktivnosti niso dovolj, da bi lahko vse dijake opolnomočili s podjetnostno kompetenco do neke ravni, ampak mora biti to stalen proces pri vseh ali vsaj večini kurikularnih aktivnosti. Na šolah so zato aktivnosti usmerjene v pouk oz. njegovo didaktično izvedbo. Za kaj gre? Menimo, da je treba dijakom omogočiti tak pouk, za katerega velja:

- da se lahko dijaki podjetno(stno) učijo, obnašajo in delajo;
- pri tem mora biti podjeten tudi učitelj, dijaki pa morajo imeti priložnosti, da v učnih situacijah razvijajo podjetnostno/-e kompetenco/-e;
- da gre za učne situacije, da lahko dijaki razvijajo ustvarjalnost, delajo z namenom in vizijo, da lahko preizkušajo zamisli, da lahko opazijo priložnosti, kjer lahko znanje ali veščine uporabijo, da lahko etično in trajnostno razmišljajo;
- pri tem se zavedajo svojih močnih in šibkih področij, so pripravljeni vložiti napor za doseg izbranega cilja, da znajo delati timsko, da znajo oceniti finančne učinke neke aktivnosti ipd.;
- poučevanje mora iz akademske sfere preiti v konkretno aktivnost, še bolje pa je, če gre pri tem za povezavo z lokalno ali širšo skupnostjo;
- dijakom mora biti dovoljeno, da ideje preizkušajo, da se z njimi (z napakami in uspešnimi rešitvami) učijo, da se znajo spoprijeti s tveganji in iskanjem alternativnih možnosti ipd.

KATERE PODJETNOSTNE KOMPETENCE RAZVIJAJO ŠOLE IN KAKO (NEKAJ DOSEDANJIH UGOTOVITEV)

Kot smo zapisali že v predhodnih poglavjih, je cilj projekta, da se podjetnostne kompetence šole (gimnazije) razvijajo čim bolj načrtno, sistematično in da zavzemajo čim večji

delež od vseh petnajstih. Po prvih dveh letih projekta smo ugotovili, da se v povprečju nekatere kompetence v načrtih šol pojavljajo manj kot druge (Grafikon 1). Zato smo tretje leto projekta izvajanje prilagodili tem ugotovitvam, prav tako pa tudi upoštevali ugotovitve iz prvega merjenja razvitosti podjetnostnih kompetenc na ravni vseh šol (Poročilo o evalvaciji projekta, Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem, 2020, interno gradivo). Iz evalvacije naj omenimo samo ugotovitev, da prihaja do različnih mnenj o tem, v kolikšni meri so podjetnostne kompetence razvite pri dijakih, učiteljih in na ravni šol (gimnazij), kot to razumejo prej naštetih subjekti. To morebiti pomeni, da se te kompetence razvijajo premalo sistematično (premalo sodelovanja med učitelji samimi in med učitelji in ravnatelji), ali pa da manjka ozavešeno razvijanje teh kompetenc pri samem pouku, kar pomeni, da možnosti za skupno načrtovanje in pogovor med dijaki in učitelji prav tako še niso v celoti izkoriščene. V zadnjem letu projekta kaže več pozornosti nameniti tudi tem vprašanjem.

NAMESTO ZAKLJUČKA – KAKŠNO VIZIJO IMA PROJEKT?

Če izhajamo iz namena projekta, kjer je zapisano, da naj bi v času trajanja projekta razvili modele (tj. načine), ki na ravni gimnazije pri dijakih omogočajo uspešno razvijanje podjetnostne kompetence, in učitelje opolnomočili za to, potem lahko to povežemo tudi z vizijo šol. Šole so namreč v svoje letne načrte ob prvem letu trajanja projekta zapisale tudi vizijo projekta – kaj si želijo, da od projekta ostane dolgoročno oziroma, kaj naj bi od projekta ostalo tudi po njegovem končanju.

Najprej navajamo nekaj citatno zapisanih primerov vizije.

Ti primeri kažejo, da so šolski timi razmišljali res dolgoročno, da so segli tudi na področje šolske klime oz. načina delovanja, poudarek pa je tudi na razvijanju dijakovih (notranjih) potencialov. V nadaljevanju navajamo še nekaj daljših citatnih zapisov vizije, ki kažejo široko razumevanje podjetnostne kompetence in povezujejo vsebinsko in odnosno znanje oz. veščine.

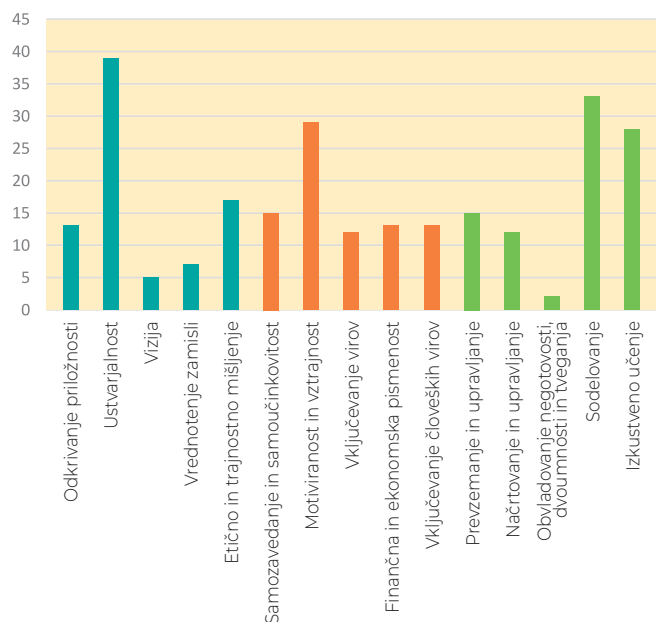
Kot ključno ugotavljamo, da se v projekt vključene šole zavedajo pomena in namena projekta in vidijo v njem ne samo kratkoročni smisel, ampak tudi dolgoročnega. Le tako in s takim razmišljanjem lahko pričakujemo, da se bodo učinki projekta ohranili na daljši rok in s tem prispevali k višji kakovosti poučevanja tudi v prihodnje.

Podjetnostne kompetence naj bi postale način dela na šoli.

Gimnazija Tolmin

Dijakom želimo privzgojiti nov pristop k oblikovanju idej, vrednotenju le-teh glede na njihove posledice ter jih spodbuditi k etičnemu in trajnostnemu razmišljanju in viziji.

Gimnazija Moste

► Grafikon 1: Zastopanost (število zapisanih) prednostnih podjetnostnih kompetenc v operativnih načrtih šol za šol. l. 2019/2020

Stremimo k temu, da bodo naši dijaki opremljeni s kompetencami podjetnosti, ki so pomembne za življenje, saj jim teoretično znanje brez teh kompetenc v praksi ne bo koristilo.

**Izobraževalni center Erudio
(Zasebna gimnazija Erudio)**

Poudarek ostaja na prepoznavanju, poimenovanju in zavedanju dijakovih prednosti in šibkosti ter s tem premagovanju ovir na poti do uspešne zaposlitve in uspešnega in kvalitetnega življenja.

**BIC Ljubljana,
Gimnazija in veterinarska šola**

Dijaki bodo motivirani, samozavestni, komunikativni, ustvarjalni in samostojni. Opažali bodo priložnosti v okolju, načrtovali dejavnosti, sodelovali z drugimi, aktivirali vire in druge sodelujoče.

Gimnazija Ormož

Šola je pomembna za oblikovanje celostne podobe človeka, zato je vizija naše šole, da dijaki naučeno in pridobljeno znanje uporabljajo v svoje dobro in v dobro sočloveka, zato so za nas pomembne vrednote: poštenje, odgovornost, samozavest, zadovoljstvo, sreča.

Dijaki bodo sposobni prepoznati in odkriti priložnosti v lokalnem okolju, razvijati ustvarjalnost, sposobnost kritičnega mišljenja, timskega dela, reševanja problemov in ozaveševati pomembnost komunikacijskih veščin.

**Ekonomsko šola Celje,
Gimnazija in srednja šola**

Podjetnost bomo v naslednjih letih na naši šoli postopno vnesli v vse predmete gimnazijskega programa. Za to je potrebno opremljanje učiteljev z ustreznimi podjetnostnimi kompetencami.

Srednja šola Slovenska Bistrica

Gradimo na temeljih medsebojnega spoštovanja, znanja, truda in odgovornosti do narave. Naš dijak spozna, da je pomembna pot do cilja, odkriva, v čem je dober, katere sposobnosti in talente ima.

Cilj je, da dijaki odkrivajo, kaj je podjetnost, kako lahko krepi te lastnosti in kako lahko s svojim znanjem pride na trg dela in kaj naj bi s tem znanjem počel.

Biotehniški center Naklo – srednja šola in gimnazija

Učitelja ne vidimo več kot vodje, temveč kot moderatorja, sposobnega medpredmetnega povezovanja in sodelovanja z okolico.

Dijaki sami zaznavajo priložnosti medpredmetnega povezovanja in načrtujejo sodelovanje z zunanjimi institucijami. Ob tem so sposobni načrtovati in voditi aktivnosti v okviru določenega projekta, aktivirati druge (sošolce, učitelje in zunanje deležnike) in delati z drugimi.

Gimnazija Ledina

VIRI IN LITERATURA

Avsenak, P., Podjed, V., Vidmar E., Kranjc, T. (1998). Podjetno v svet geografije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Arnejčič Munda, P., Babič, D., Blažič, L., Klasinc, M., Kranjc, J., Marolt, R., Mlakar, M., Plej, H., Praprotnik, M., Ristič, R., Župan, E., Žust, J. (2000). Podjetno v svet poklicnega izobraževanja. Ljubljana: Center za poklicno izobraževanje. <https://cpi.si/wp-content/uploads/2020/08/Podjetno-v-svet.pdf>.

Bilc - Slivar, I., Bogataj, J., Pečnik, G., Rebek, D., Shrestha, T. (1998). Podjetno v svet angleščine, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Boltavzer, Z., Klučar, N., Vozelj, S., Morel, I., Glas, M. (1995). Podjetništvo – priročnik za učitelje, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Černe, B., Kožuh, V., Lukanec, M., Perenič, I., Vrankar, L. (1998). Podjetno v svet naravoslovja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Gibb, A., Cotton, J., Wright, M. (2006). Razumevanje podjetniškega načina življenja : priročnik za učitelje / [Allan Gibb, Judi Cotton, Margaret Wright; v sodelovanju z Pam McNally in Paul Hinnigan; slovensko gradivo priredili Uroš Turk, Kristina Škibin, Primož Štekar]. Ljubljana : Center RS za poklicno izobraževanje. https://cpi.si/wp-content/uploads/2020/08/PODJETNISTVO_RAZUMEVANJE_web-1.pdf.

Glas, M. (1999). Podjetništvo (priročnik za učence). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

EntreComp into Action - Get inspired, make it happen: A user guide to the European Entrepreneurship Competence Framework (McCallum E., Weicht R., McMullan L., Price A., EntreComp into

Action: get inspired, make it happen (M. Bacigalupo & W. O'Keeffe Eds.), EUR 29105 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018. ISBN 978-92-79-79360-8, doi:10.2760/574864, JRC109128). <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/entrecomp-action-get-inspired-make-it-happen-user-guide-european-entrepreneurship-competence>.

EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework (Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., Van den Brande, G. (2016). EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. Luxembourg: Publication Office of the European Union; EUR 27939 EN; doi:10.2791/593884). <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/entrecomp-entrepreneurship-competence-framework>.

Hvastija, D., Jereb, D., Pavlič, G., Selevšek, G., Kranjc, T. (1998). Podjetno v svet matematike, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Javni razpis »Krepitev kompetence podjetnosti in spodbujanje prožnega prehajanja med izobraževanjem in okoljem v gimnazijah« z dne 1. 12. 2017. Uradni list RS, št. 62/2017 z dne 3. 11. 2017. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2017006200004/javni-razpis-krepitev-kompetence-podjetnosti-in-spodbujanje-proznega-prehajanja-med-izobrazevanjem-in-okoljem-v-gimnazijah-st--5442-16220178-ob-337917>.

Kovač, M. (2007). Uvajanje podjetništva v programe SPI in SSI: vodnik za učitelje. Ljubljana: Center za poklicno izobraževanje.

Meznarič, M., Rudolf, T., Kranjc, T. (1998): Podjetno v svet zgodovine. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Morel, I., Perenič, I. (ur). (1995). Podjetništvo – priročnik za učitelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Polšak, A. (ur.) (2019). EntreComp: Okvir podjetnostne komeptence. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/entrecomp.pdf>.

Poročilo o evalvaciji projekta (2020). Analiza vprašalnika o kompetenci podjetnosti (PK) za dijake – začetno stanje, Analiza vprašalnika o kompetenci podjetnosti (PK) za učitelje – začetno stanje, Analiza vprašalnika o kompetenci podjetnosti (PK) za ravnatelje – začetno stanje. Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem in Zavod Republike Slovenije za šolstvo, interno gradivo.

Priporočilo Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. 12. 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2006). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=LV>.

Priporočilo Sveta z dne 22. maja 2018 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2018). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0604%2B01%29>.

PRO – Podjetnost v gimnaziji. <https://skupnost.sio.si/course/view.php?id=9479>.

Sporočilo komisije evropskemu parlamentu, svetu, evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij – Novi program znanj in spretnosti za Evropo (2016). <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/SL/1-2016-381-SL-F1-1.PDF>.

Primeri razvijanja podjetnostnih kompetenc (2020). Interno gradivo projekta. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.